

باسمه تعالی

روش تحلیل مضمون (تحلیل تم)

Thematic analysis

مجید مبینی مقدس

عضو هیئت علمی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه ادیان

اندیشه مدیریت راهبردی، سال پنجم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۰، شماره پیاپی ۱۰، صص ۱۵۱-۱۹۸

تحلیل مضمون و شبکه مضامین:
روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۷/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۹/۱۲

حسن عابدی جعفری *

محمدسعید تسلیمی **

ابوالحسن فقیهی ***

محمد شیخ زاده ***

کتاب تحلیل مضمون /د. شیخ زاده و د. بنی اسد/ نشر لوگوس

علت مهم رد مقالات علمی: روشمند نبودن (ضعف در روش جمع آوری یا روش تحلیل داده)

تحلیل مضمون مربوط به مرحله «تحلیل داده» است

مهارت مضمون یابی، مهارت پایه و بنیادی در پژوهش است و سایر استراتژی های تحقیق مثل مطالعه موردی، پدیدارشناسی، قوم نگاری و گرندد تئوری و ... مبتنی بر این مهارت هستند

مکاتب و رویکردها در تحلیل مضمون

تحلیل محتوای کیفی (پارادایم تفسیری) به دنبال توصیف و طبقه بندی مفاهیم آشکار و گاه پنهان است اما تحلیل مضمون (اثباتی و تفسیری) به دنبال کشف یا ساخت مضمون و الگوهای معنایی است

مکتب	پارادایم	توضیح	رویکردها
پایا Coding Reliability Thematic Analysis	اثباتی	تاکید بر پایایی تحقیق و نقش کمرنگ محقق	بویاتزیس ریان
کتابچه کد Codebook Thematic Analysis	تفسیری میانه	پژوهشگر مضمون را از متن به دست می آورد؛ هر چند ذهنیت او نیز موثر است	شبکه مضمون (جنیفر آتراید استرلینگ) قالب مضمون (کینگ)
بازتابی (انعکاسی) Reflexive Thematic Analysis	تفسیری افراطی	مضمون در تعامل پژوهشگر با متن ساخته می شود! نسبیت گرایی	براون و کلارک

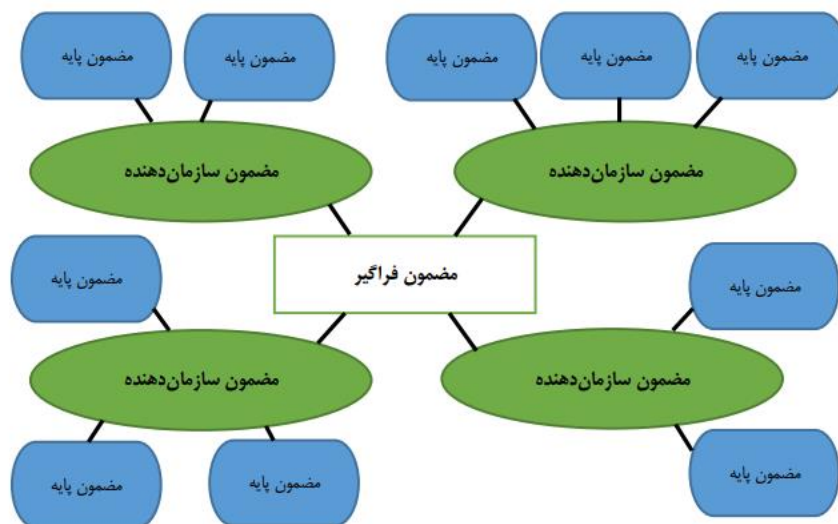
۶۳۶ دانشیار سال شانزدهم، شماره دوم (پیاپی ۳۲)، پاییز و زمستان ۱۳۹۹

جدول شماره (۱): مضامین پایه فعالیت اجتماعی زنان

ردیف	نقل قول	سایر بیانات مشابه	مضمون پایه (B)
۱	اسلام مانع مشاغل و مسئولیت‌های زنان نیست، مگر در موارد استثنایی که بعضی مورد اتفاق بین فقهاست، بعضی هم مختلف‌فیه است و در این زمینه‌ها هم البته باید کار شود (۱۳۷۶/۷/۳۰).	۱۳۷۱/۹/۲۵ ۱۳۷۵/۱۲/۲۰ ۱۳۹۰/۱۰/۱۴	عدم ممنوعیت اشتغال زنان مگر در موارد نهی شرعی (B1)
۲	ما با اشتغال بانوان مخالف نیستیم؛ بنده خودم نه با اشتغالشان، نه با مدیریت‌هایشان مخالفتی ندارم، مادامی که با آن مسائل اصلی معارضه و تنافی پیدا نکنند؛ اگر معارضه پیدا کرد، آن مقلّم است (۱۳۹۳/۱/۳۰).	۱۳۹۰/۱۰/۱۴ ۱۳۷۱/۹/۲۵ ۱۳۸۶/۴/۱۳	عدم تقدم اشتغال در حالت تعارض با سایر مسئولیت‌های زن (خانواده) (B2)
	اسلام معتقد است که مرد و زن باید یک مرزبندی میان خودشان در همه‌جا - در خیابان، در اداره، در		

مضمون سازمان دهنده و مضمون فراگیر

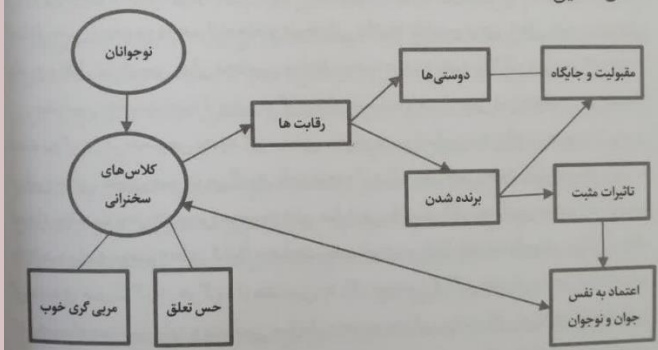
فعالیت استعدادی	ضرورت شکوفایی استعداد زنان (O3)	۹ مسئله بودن فقدان مجال بروز استعداد زنان
		۱۰ ظلم بودن ممانعت از شکوفایی استعداد زنان
		۱۱ ایجاد زمینه بروز استعداد زن، مصداق احترام به زن
	تنوع استعداد زنان (O4)	۱۲ پذیرش فعالیت هنری و ورزشی زنان
		۱۳ پذیرش فعالیت‌های علمی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی زنان
		۱۴ اولویت فعالیت علمی
		۱۵ ثمرات رشد علمی زنان
		۱۶ افتخارآمیز بودن دانشمندان زن
		۱۷ بانو مجتهده امین، نمونه فعالیت علمی زنان

نمودار ۱: ساختار یک شبکه مضامین (Attride-Stirling, 2001: 388)

می توان روابط بین مضامین سازمان دهنده و فراگیر را مشخص کرد و به مدل نزدیک شد

هستند (مایلز و هابرم، ۲۰۲۰). در (نمودار ۷) مدل شبکه مضامین مطالعه مک کامن و همکاران (۲۰۱۲) در خصوص نحوه تأثیر کلاس های سخنرانی دبیرستان بر نوجوانان و دوره جوانی آن ها بعد از فارغ التحصیلی ارائه شده است. شبکه کلیاتی از نکات اصلی برای مرور داستان تحقیق است.

بعد از طی کردن سه گانه آیا کار تحلیل مضمون تمام است؟

خیر؛ نیاز به تحلیل داریم: شروع از مضامین فراگیر و رسیدن به مضامین پایه و حتی نقل قول ها. در این تحلیل و توضیح می توانیم به آیات قرآن، روایات، نظریات مختلف و شواهد تاریخی و ... اشاره کنیم

۶۳۸ نشر شیخ سال شانزدهم، شماره دوم (پیاپی ۳۲)، پاییز و زمستان ۱۳۹۹

۵. تحلیل یافته‌ها

در این قسمت سطوح سه گانه پیش‌بینی شده برای فعالیت اجتماعی زنان در اندیشه مقام معظم رهبری تحلیل می‌شوند.

۵-۱. فعالیت اشتغالی (G1)

مراد از فعالیت اشتغالی، داشتن اشتغال و فعالیت برای کسب درآمد اقتصادی است. در این سطح ملاحظات رهبری عبارتند از:

الف. عدم ممنوعیت اشتغال زنان (O1)

اشتغال زن با رعایت اصولی همچون «خانواده‌گرایی» (B2) و «عفاف‌گرایی» (B3) و «تناسب‌گرایی» (B4) بلامانع است و زن در صورت عدم منع شرعی، می‌تواند مانند مرد شغلی را بر عهده گیرد (B1). خانواده‌گرایی، کمیت فعالیت اجتماعی زنان را روشن می‌کند تا زنان متوجه باشند که هر چند فعالیت اجتماعی آنها تأیید می‌شود؛ اما میزان آن نباید به حدی باشد که به همسر داری و فرزندپروری ضربه بزند. اصل عفاف‌گرایی، کیفیت فعالیت اجتماعی را بیان می‌کند. زنان در فعالیت اجتماعی باید از هر گونه ارتباط غیرضروری با نامحرمان پرهیزند و در مواقع ضرورت نیز به حداقل ارتباط بسنده کنند. «منشی‌گری» یکی از مشاغلی است که به دلیل تواضع زنان در مقابل مسئول نامحرم، برخلاف اصل عفاف‌گرایی است: «من با کسانی که به عنوان به‌کارگیری زن، منشی زن استخدام می‌کنند، مخالفم... بزرگ‌ترین مشکل هم آن حالت سیطره مردانه بر زن است... برای زن‌ها در مقابل مرد بیگانه، جزو چیزهایی ممدوح است که متکبر باشند، این

اصطلاحات در مکاتب تحلیل مضمون

استرلینگ: پایه و سازمان دهنده و فراگیر

سایر: فرعی و اصلی

رویکرد استقرایی و قیاسی

هر دو رویکرد در تحلیل مضمون به کار می رود

در رویکرد قیاسی، پس از استخراج اولین مضامین، سایر مراحل مضمون بندی یا تفسیر مضامین، متأثر از پیش فرض نظری است

سوال: تحلیل مضمون قیاسی با کشف معانی و الگوهای پنهان تعارض ندارد؟ یعنی چگونه ممکن است با داشتن یک «الگوی از پیش موجود» (قیاسی) به کشف «الگوی پنهان» بپردازیم؟

تحلیل مضمون قیاسی نسبت به تحلیل مضمون استقرایی، قدرت و گستره کشف الگوی پنهان کمتری است؛ اما منتفی نیست و می توان الگوهای پنهان را در دل یک ساختار قیاسی و در محدوده آن نیز کشف کرد.

مثال: پیش فرض نظری: شما این پیش فرض را دارید که سخنان آیت الله خامنه ای در چارچوب معرفتی شیعی قرار دارد و تمامی پیش فرض های معرفتی آن مکتب بر این سخنرانی ها حاکم است. مثلاً حقوق زن و مرد مساوی اما غیرمشابه است؛ با وجود این پیش فرض، به کشف الگو می پردازید.

پایایی تحقیق (قابلیت اطمینان، RELIABILITY)

مورد توجه در مکتب پایا (در پارادایم اثباتی)

اگر تحقیق دوباره تکرار شود، همین کدگذاری و مضامین به دست می آید (فرمول هولستی)

نرم افزار مربوط: مکس کیو دی ای

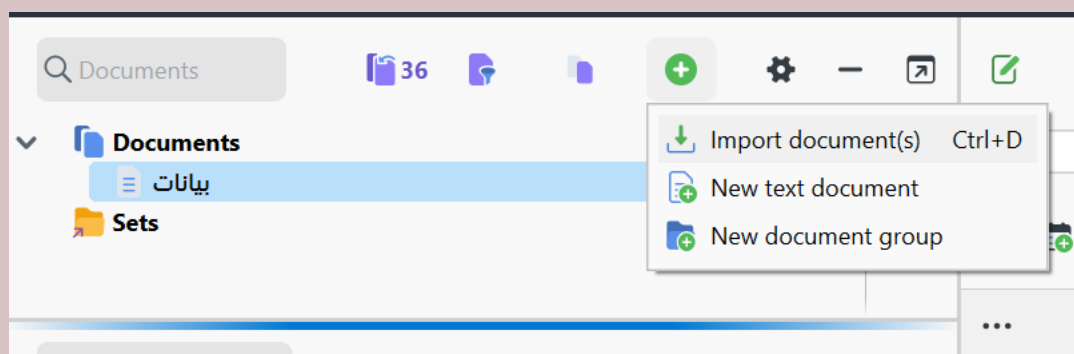
مکس کیو دی ای:

لینک دانلود رایگان:

<https://downloadly.ir/software/engineering-specialized/maxqda/>

ورود متن:

کدگذاری:

Codes	
Codes	4
مسئله اساسی بودن خانواده در جهان	1
- علت مسئله خانواده	0
- نگرش به مسئله زن علت مسئله خانواده	1
- نگرش به ارتباط زن و مرد، علت مسئله خانواده	1

خروجی گرفتن:

thematic

Visual Tools Reports MAXDictio Stats

Overview of Links Overview of Summaries Document Profiles Print **Export**

- Document System
- Code System
 - Word Document
 - Rich Text Format
 - Excel
 - Website
 - Text (tab delimited)
 - PNG Image
 - REFI-QDA Codebook
 - MAXQDA Code System
- Displayed Document
- Retrieved Segments
- All Documents
- All Activated Documents
- Bibliographic Data as RIS File
- Project Components as Excel File

(Paragraphs 43) انات

سی بودن خانواده در جهان

B Mitra

یهای روان‌شناسی و روانکاوی و مسائل اجتماعی و مسائل اقتصادی و سایر چیزها میزند و واقعا

تفاوت با روش تحلیل محتوای کیفی

تحلیل محتوای کیفی هر چند به پارادایم تفسیری نزدیک است؛ اما با رویکردی توصیفی، به دنبال طبقه بندی مفاهیم آشکار و گاه پنهان است؛ اما تحلیل مضمون در همه مکاتب خود، با رویکردی استنباطی، فراتر از دسته بندی، به دنبال رسیدن به الگوهای معنایی پنهان در متن است (کشف الگوی پنهان، منطق زیرین، منطق درونی)

به بیان دیگر، تحلیل محتوای کیفی می گوید چه چیزی در داده هاست؟ اما تحلیل مضمون می گوید چه الگوی پنهانی در داده هاست؟

مثال: در مقاله تحلیل مضمون فعالیت اجتماعی زنان از منظر ایت الله خامنه ای، ما به دنبال دسته بندی بیانات ایشان درباره فعالیت اجتماعی زنان نبودیم، بلکه به دنبال این بودیم که ببینیم در ورای بیانات ایشان، چه منطق و الگویی درباره فعالیت اجتماعی زنان وجود دارد که تمامی بیانات و پیام های ایشان از آن الگو نشات می گیرد، بلکه دسته بندی کردیم اما هدف دسته بندی نبود، بلکه رسیدن به بخش پنهان و ناپیدا و غیرمصرح قضیه بود. لذا بعد از دستیابی به الگو، تمامی بیانات ایشان پس از طراحی الگو نیز در راستای همان الگوی سه سطحی قابل تحلیل بود و هیچ تغییری در الگوی کشف شده ایجاد نشد (البته به صورت طبیعی، با هر سخنرانی جدیدی به مضامین پایه و سازمان دهنده افزوده می شود)

تفاوت با روش گرندد تئوری (نظریه پردازی داده بنیاد)

روش گرندد تئوری زمانی به کار می رود که به دنبال برطرف کردن یک خلا نظری هستیم اما روش تحلیل مضمون زمانی به کار می رود که به دنبال کشف الگوی معنایی پنهان هستیم

گرندد تئوری سه مرحله دارد: کدگذاری باز، محوری و انتخابی. این سه مرحله متناظر با سه مرحله مضمون پایه و سازمان دهنده و فراگیر نیست؛ بلکه مشابه این مضمون بندی در مرحله اول گرندد تئوری، کدگذاری باز، انجام می شود، البته با اصطلاحاتی متفاوت، مثلاً آنجا معمولاً از اصطلاحاتی مثل مفهوم و مقوله استفاده می شود.

سوال

در مواقعی که ما با یک متن یا مجموعه مصاحبه مواجه هستیم از کجا می فهمیم که منابع ما دارای الگوی پنهان است که در ادامه بتوانیم بین روش تحلیل مضمون یا روش تحلیل محتوای کیفی برای تحلیل آن متن یا مصاحبه، دست به انتخاب بزنیم؟

پاسخ:

با توجه به

۱. هدف ما؛ اگر به دنبال توصیف و طبقه بندی مفاهیم هستیم تحلیل محتوای کیفی را انتخاب می کنیم؛ اما اگر مانند روش پدیدارشناسی به دنبال فهم معنای ذهنی کنشگران هستیم، طبعاً تحلیل مضمون انتخاب مناسب تری است
۲. داده ها؛ اگر داده ها غیر عمیق به نظر برسند تحلیل محتوای کیفی را انتخاب می کنیم، اگر داده ها غنی به نظر برسند (مانند مجموعه سخنرانی های یک متفکر دارای نظم فکری)، تحلیل مضمون را انتخاب می کنیم
برای اطمینان باید یکی از مصاحبه ها را خواند و سپس تصمیم گرفت

سوال

آیا روش تحلیل مضمون می تواند با روش های دیگری مانند پدیدارشناسی و گرندد تئوری جمع شود؟

پاسخ:

بله قطعاً، اساساً پدیدارشناسی به دنبال فهم معنای ذهنی کنشگران است که به رویکرد تحلیل مضمون بسیار نزدیک است؛ در نتیجه ما باید در انجام مصاحبه ها سعی کنیم به لایه های پنهان نزدیک شویم و در تحلیل مصاحبه ها هم باید تلاش کنیم آن الگوی ناپیدا را کشف کنیم. این گاهی نیاز به رفت و برگشت به میدان و انجام چندباره مصاحبه ها دارد.

گرندد تئوری هم به دنبال تولید نظریه بر اساس تجارب افراد است؛ لذا بررسی مصاحبه ها فراتر از یک دسته بندی است، البته گرندد تئوری در مرحله اول خود (کدگذاری باز)، فرایندی شبیه تحلیل مضمون اما با اصطلاحات خاص خود را طی می کند.

۱. مقاله الگوی سه سطحی فعالیت اجتماعی زنان از منظر آیت الله خامنه ای (مبینی مقدس و همکاران)
۲. مقاله الگوی ارتباطات انسانی اثربخش بر مبنای قرآن کریم
۳. مقاله تحلیل مضمون تقویت قوای جسمانی در قرآن
۴. مقاله تحلیل مضمون عهدنامه امیرالمومنین علیه السلام با مالک اشتر
۵. مقاله تحلیل مضمون جوک های کرونایی در ایران